

נחמיה – פרק א'

הרב צבי הבר

בשבוע שעבר עסקנו בהקדמה לספר נחמיה, וכעת נתחיל ללמוד את הספר עצמו.

נתבונן בפרק א':

- “(א) דְּבַרֵי נְחֵמְיָה בֶּן חַכְלֵיָה וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ כִּסְלוֹ כִּסְלוֹ שְׁנַת עֶשְׂרִים וְאָנֹכִי הָיִיתִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה:
- (ב) וַיָּבֹא חֲנָנִי אֶחָד מֵאֲחֵי הוּא וְאֲנָשִׁים מִיְהוּדָה וְאֲשָׁאֵלָם עַל הַיְהוּדִים הַפְּלִיטָה אֲשֶׁר נִשְׁאַרוּ מִן הַשְּׂבִי וְעַל יְרוּשָׁלַם:
- (ג) וַיֹּאמְרוּ לִי הַנְּשֹׂאֲרִים אֲשֶׁר נִשְׁאַרוּ מִן הַשְּׂבִי שֵׁם בְּמַדִּינָה בְּרָעָה גְדֹלָה וּבְחֶרֶף וְחֹמַת יְרוּשָׁלַם מְפֹרָצֶת וְשַׁעֲרֶיהָ נִצְתוּ בְּאֵשׁ:
- (ד) וַיְהִי כְּשָׁמְעֵי אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יִשְׁבַּתִּי וְאֶבְכֶּה וְאֶתְאַבְּלָה יָמִים וְאָהִי צָם וּמִתְפַּלֵּל לִפְנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם:
- (ה) וְאָמַר אָנָּה יְקֹנֵק אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֹׁמֵר הַבְּרִית וְחֹסֵד לְאֲבֹתָיו וְלִשְׁמָרֵי מִצְוֹתָיו:
- (ו) תְּהִי נָא אֲזַנְךָ קְשֻׁבָת וְעֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת לִשְׁמֹעַ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִתְפַּלֵּל לִפְנֶיךָ הַיּוֹם וְלַיְלָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַבְדֶּיךָ וּמִתְנוּדָה עַל חַטָּאוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ וְאָנֹכִי וּבֵית אָבִי חָטְאוּ:
- (ז) חָבַל חָבַלְנוּ לָךְ וְלֹא שָׁמְרָנוּ אֶת הַמִּצְוֹת וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת מֹשֶׁה עַבְדְּךָ:
- (ח) זָכַר נָא אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת מֹשֶׁה עַבְדְּךָ לֵאמֹר אַתֶּם תִּמְעָלוּ אֲנִי אֶפְיֵץ אֶתְכֶם בְּעַמִּים:
- (ט) וְשִׁבְתֶּם אֵלַי וְשָׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וְעִשִּׂיתֶם אִתְּם אִם יִהְיֶה נִדְחַכְּם בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשֶׁם אֶקְבָּצְכֶם וְהִבִּיאֹתִים אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְשֹׁכֵן אֶת שְׁמִי שָׁם:
- (י) וְהֵם עַבְדֶּיךָ וְעַמְּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּכַחַד הַגָּדוֹל וּבְכִדְךָ הַחֲזָקָה:
- (יא) אָנָּה אֲדַנִּי תְּהִי נָא אֲזַנְךָ קְשֻׁבָת אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תְּפִלַּת עַבְדֶּיךָ הַחֲפָצִים לִירְאָה אֶת שְׁמֶךָ וְהַצְּלִיחָה נָא לְעַבְדְּךָ הַיּוֹם וְתִגְהוּ לְרַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ הַזֶּה וְאָנֹכִי הָיִיתִי מִשְׁקָה לְמַלְךָ:”

עלינו להבין מהי בדיוק שושן הבירה. מדובר בעיר הראשית במדינת עילם, שם התגוררו מלכי פרס ומדי בקיץ. שושן נמצאת צפונית למפרץ הפרסי. בחפירות שם נמצאו ממצאים מעניינים על הממלכה הפרסית. המונח בירה הוא מאוד מעניין. מה משמעות המילה בירה? כשבוחנים בתנ"ך, בירה בדרך כלל הכוונה למבצר, למקום חזק. המילה "בירה", או מילים הדומות לה, מוזכרות בתנ"ך 16 מקומות. בכל המקומות רואים שמדובר במקום מיוחד הנחשב ל"שיא" של אותו האזור. דבר מעניין נוסף שרואים, זה שהשימוש בירה התחיל מתקופת בית שני. ההנחה היא ש"שושן הבירה", בניגוד להבנה של בן יהודה שמדובר בעיר בירה, הייתה האזור המלכותי של העיר שושן. כלומר, האזור המלכותי בעיר שושן נקרא שושן הבירה. מי שפירש כך לכל אורך מגילת אסתר הוא האבן עזרא. שושן הבירה הוא הארמון שבשושן. במגילה מוזכרים דווקא

היהודים אשר בשושן, כי הם לא היו בשושן הבירה. מרדכי ישב בשער המלך והיה מבאי הארמון כי הוא היה חי בשושן הבירה. לפי זה, מובן המתח בינו לבין המן.

חנני מגיע מירושלים והוא מתאר מציאות קשה. השאלה הגדולה היא: מה הרקע למציאות הזו שמתאר חנני? אם משווים את הדברים לתקופת עזרא, שבהגענו לא נראה שירושלים נמצאת במצב טראומתי. לא נתפס שיש בירושלים מצוקות כמו שמתוארות פה. השאלה היא על מי מדובר במילים: "עַל הַיְהוּדִים הַפְּלִיטָה אֲשֶׁר נִשְׁאַרוּ מִן הַשָּׁבִי וְעַל יְרוּשָׁלַם". ישנם שלוש אפשרויות:

1. מדובר על חורבן בית המקדש. חנני מדבר על היהודים שנשארו מהחורבן. קשה לומר כך, כי למה דווקא אלה שבירושלים הם אלו שנשארו מהשבי? למה אלו בבבל אינם נחשבים לחלק מתקופה זו? בנוסף, אנו נמצאים כ-140 שנה אחרי החורבן, וקשה לומר שעדיין קוראים לזה 'השבי'. אמנם, פירוש זה יתכן, אך הוא קשה, כי נראה שמדובר בתיאור מיוחד על יהודי ירושלים, ולא בשם כולל לכל היהודים.

2. מדובר על החורבן שרואים בעזרא (פרק ד'). למדנו שבתחילת ימי ארתחששתא היה ניסיון להתחיל בבניין ירושלים, והפסיקו את הבניין בזרוע ובחיל. יכול להיות שדבר זה יצר מצוקה מאוד גדולה. לפי התירוף הזה צריך להניח שעזרא הגיע לירושלים אחרי נחמיה. אם מסתכלים על ספרים עזרא ונחמיה כרצף אחד, קשה לקבל תשובה זו.

3. אמרנו שהיו מרידות בתחילת ימי ארתחששתא, כשהקשה מכולם הייתה של היוונים והמצרים. ההיסטוריונים היוונים מספרים שארתחששתא שלח את אחיו לקרב, והוא נהרג. אח"כ, ארתחששתא שלח את גיסו, והוא נלחם שנים ארוכות. בסופו של דבר הוא מצליח להכניע את רוב הצבא המצרי, ע"י זה שהוא מבטיח לראשי המורדים שהוא ייתן להם חנינה. היוונים נלחמו לבד עד שנכרתה ברית בינם לפרסים. אימו של ארתחששתא הוציאה להורג את השבויים על הריגת אחיו. עקב כך, כעס הגיס והלך למצרים והתחיל מרד בארתחששתא. יכול להיות שזה קשור לסיפור בארץ. יכול להיות שהמרידה הזו יצרה את המצב הקשה, כי היהודים היו מזוהים עם ארתחששתא.

בכל מקרה, אנו רואים שיש פה צרה מאוד גדולה שמתוודע אליה נחמיה, והוא מגיב בצורה קשה. צריך להבין מדוע מגיעים לשושן. הרי מדובר במקום רחוק מאוד מירושלים! התשובה היא שיש פה משלחת של אנשים. מה שמביא אנשים מיהודה לשושן זה המלך. ארתחששתא הוא מלך טוב שעוזר ליהודים, בפרט אם נניח שהם סבלו בגלל נאמנותם לו. אך הם לא מגיעים למלך, אלא לנחמיה, זאת מכיוון שכדי להגיע אל המלך הולכים קודם לנחמיה, שהיה שר המשקים. יכול להיות שהם הגיעו דווקא לנחמיה, מכיוון שאחד מראשי המשלחת היה "חנני אחד מאחי" (פסוק ב). לאו דווקא מדובר באח ביולוגי, אך מדובר באדם שמקורב לו. רואים זאת מהזכרה נוספת של חנני בנחמיה פרק ז:

"(א) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר נִבְנְתָה הַחֹמָה וְאֶעְמִיד הַדְּלָתוֹת וַיִּפְקְדוּ הַשּׁוֹעֲרִים וְהַמְשַׁרְרִים וְהַלְוִיִּם:

(ב) וְאֶצְנֶה אֶת חֲנַנִּי אַחִי וְאֶת חֲנַנְיָה שֶׁר הַבִּיָּרָה עַל יְרוּשָׁלַם כִּי הוּא כְּאִישׁ אֶמֶת וְנָרָא אֶת הָאֱלֹהִים מְרַבִּים:

(ג) וַיֹּאמֶר וְאָמַר לָהֶם לֹא יִפְתְּחוּ שַׁעַר יְרוּשָׁלַם עַד חֹם הַשָּׁמֶשׁ וְעַד הֵם עֹמְדִים יִגְיִפוּ הַדְּלָתוֹת וְאֶחָזוּ וְהֶעְמִיד מִשְׁמָרוֹת יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם אִישׁ בְּמִשְׁמָרוֹ וְאִישׁ נִגְדָה בֵּיתוֹ:"

רואים שהאנשים האלו היו משמעותיים מבחינה ארגונית. שר הבירה אחראי על המבצר. הם כמו עיריית ירושלים. אם ראש המשלחת כל כך קרוב לנחמיה, הדבר אומר שהמשלחת הזו נשלחה אליו, ומטרתה לעורר את נחמיה שיפנה ארתחששתא שיעזור ליהודים.

כדי להבין את הפניה הזו, עלינו להבין מיהו נחמיה. הדבר טמון במילים הסוגרות את הפרק: "ואני הייתי משקה למלך". מה זה משקה למלך? שר המשקים. זהו אחד התפקידים המשמעותיים ביותר בכל הממלכות, ובמיוחד בממלכה הפרסית. בעזרא החיצוני רואים ששלושת הדברים הכי משמעותיים בחצר הפרסית היו: יין, נשים וכבוד. רואים את חשיבות שר המשקים גם אצל פרעה מלך מצרים. שר המשקים נמצא עם פרעה כשאסף את החרטומים בעקבות החלום שחלם. בראש המסע ליהודה של סנחריב עומד רב-שקה. לא מדובר בשם, אלא בתפקיד - שר המשקים. בנוסף, יש רשימות שמיות על מלכי אשור ושריהם, ורב-שקה מופיע שלישי או רביעי בסדר החשיבות מבין השרים. זה היה מהתפקידים החשובים ביותר במלכויות הקדומות, ועוד יותר בממלכה הפרסית. הסיבה לכך היא שזה תפקיד אסטרטגי. המלך הפרסי היה מאויים באופן קבוע ממזימות ומרידות נגדו. לדוגמא, במגילת אסתר מסופר על בגתן ותרש והמן. המלכים הפרסיים היו בלחץ מתמיד. לכן האנשים הנאמנים ביותר היו אלו שהתקרבו לאוכל של המלך. המלך יכל להקיף את עצמו בהרבה שומרים, אך עדיין יכלו להרוג אותו דרך האוכל והמשקים. יש תיאורים שהשרים היו צריכים לאכול את האוכל בעצמם לפני שהוגש אל המלך. שר המשקים היה מי שהכי נאמן על המלך, ולכן מדובר בתפקיד משמעותי ביותר בחצר הפרסית.

דבר זה מסביר למה מגיעים לנחמיה. הוא מקורב מאוד לארתחששתא, ורק הוא יכול להזיז דברים בממלכה. יש כאן הנגדה בין אסתר לנחמיה. שניהם מגיעים לעמדה משמעותית, ואת הטענה שמרדכי טוען כנגד אסתר "אל תדמי בנפשך", נחמיה מבין לבד. הוא מסיים את תפילתו בכך שהוא מבין שיש לו משימה "וְהַצְלִיחָה נָא לְעַבְדְּךָ הַיּוֹם וְתִנְהוּ לְרַחֲמִים לְפָנַי הָאֵלֹהִים הַזֶּה". הוא מבין שלעת כזאת הגיע למלכות. רואים שלא מדובר במשלחת סתמית, אלא במשלחת המכוונת דווקא לנחמיה שיעזור להם במצבם הקשה.

נעיין בתפילתו של נחמיה. כשאנו מסתכלים, רואים שהיא מורכבת מסוג של מעגל. ישנם שלושה חלקים.

1. **הקדמה:** פסוקים ה-ו.
2. **וידוי ואזכור זכויות עמ"י:** ז-י.
3. **הבקשה עצמה:** יא.

חלוקה זו ברורה מהפסוקים. תפילתו של נחמיה מורכבת מלשון מדבר-יחיד, עוברת לרבים, ואז חוזרת ליחיד, בדיוק בסדר הפסוקים שתיארנו. תפילה זו היא מאוד פרטית. הסיבה לכך היא שמדובר פה בתפילה אישית של נחמיה על הכלל. הוא פותח את התפילה מהפרט, אבל הולך להתפלל על הכלל, ובסוף חוזר שוב לתפילה שה' יצליח את משימתו. רואים שההתחלה והסוף קשורים זה בזה. בסוף הוא אומר:

"(יא) אָנָּה אֲדַנִּי תְהִי נָא אֲזַנְךָ קְשֻׁבָּת אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תְּפִלַּת עַבְדְּיָךְ הַחֲפָצִים לִירְאָה אֶת שְׁמֶךָ..."

ובהתחלה:

” (ה) וְאָמַר אֲנִי יְקֹרֵק אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֶׁמֶר הַבְּרִית וְחֻסְדֵּי לְאַהֲבָיו וְלִשְׁמֵרֵי
מִצְוֹתָיו :

(ו) תְּהִי נָא אֲזַנְךָ קְשֻׁבֶת...”

בפסוק ה' נחמיה מרחיב את התארים של ה', ובפסוק יא הוא אומר רק "אנא ה'". בפסוק ו' רואים את אותו הביטוי שיש בפסוק י"א - תהי נא אזנך קשבת. יש פה תמצית של הפתיחה. צריכים להבין שההגעה אל המלך אינה דבר פשוט בכלל. כל מי שהיה סמוך למלך במלכות מדי ופרס היה נמצא בסכנת חיים יום יומית, כי המלך היה נתון לקפריזות. במגילת אסתר המלך והמן נמצאים במשתה, ומה שמרגיז את המלך זה העובדה שהמן נפל על מיטת אסתר, ולא בקשתה של אסתר. אין העובדה שהמן עשה זאת כדי להתחנן על חייו משנה דבר. העונש לא מגיע על מה שהמן עשה, אלא על הנפילה על המיטה. הוא לא בירר או שאל, אלא מיד שלח את המן להתלות. זה לא רק במלכי פרס ומדי. הם היו נתונים בפרד יום יומי מתככים ומזימות. בתחילת פרק ב' רואים זאת:

” (א) וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִסָּן שְׁנַת עָשָׂרִים לְאַרְתַּחְשֶׁשְׁתָּא הַמֶּלֶךְ יֵין לְפָנָיו וְאָשָׂא אֶת הַיַּיִן וְאַתְנָה לְמֶלֶךְ וְלֹא הִיִּיתִי רַע לְפָנָיו :

(ב) וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ מְדוּעַ פָּנִיךָ רָעִים וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֵה אֵין זֶה פִּי אִם רַע לֵב וְאֵינְךָ הַרְבֵּה מְאֹד :”

רואים שהשינוי הכי קטן מפחיד את המלך. אותו הדבר קרה גם אצל סטאלין, שבשנת 1937 החליט שהצבא יוזם מהפיכה, ועקב כך, הוא חיסל 70 אחוז מהקצונה הבכירה בצבא. אסתר חוששת בצדק מביאה אל המלך, כי הוא היה שרוי בפרד עצום. צריך להבין שמה שנחמיה הולך לעשות זה דבר מסוכן. הוא הולך לשים את נפשו בכפו, והוא מבין שזה התפקיד שלו.